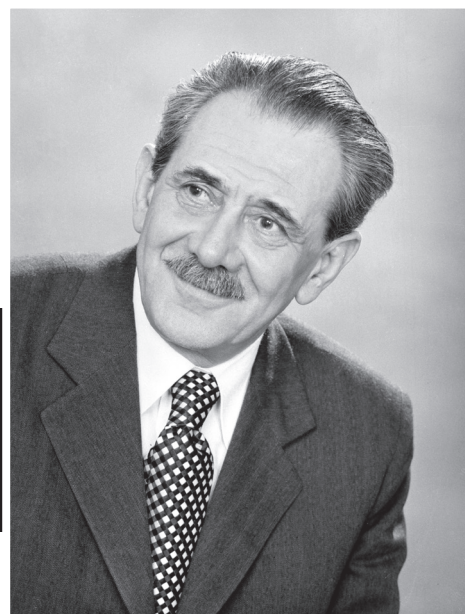

ACZÉL GYÖRGY

1917. augusztus 31. Budapest – 1991. december 6. Budapest

MTI/MTVA Fotóarchívum/Horling Róbert, Bisztray Károly

FŐBB TISZTSÉGEI

Az MKP Zemplén Megyei Bizottsága titkára	1946. augusztus–1948. május
Az MDP Baranya Megyei Bizottsága titkára	1948. május 23.–1949. július 6.
Az MSZMP IKB, illetve KB tagja	1956. november 7.–1989. október 7.
Művelődésügyi miniszterhelyettes	1957. április 12.–1958. február 10.
A művelődésügyi miniszter első helyettese	1958. február 10.–1967. április 18.
Az MSZMP KB titkára	1967. április 12.–1974. március 20.
Az MSZMP PB tagja	1970. november 28.–1988. május 22.
A Minisztertanács elnökhelyettese	1974. március 21.–1982. június 25.
Az MSZMP KB titkára	1982. június 25.–1985. március 28.
Az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete főigazgatója	1985. március 28.–1989. október 6.

PÁLYÁJA

Appel Henrik néven született. Édesapja, Appel Gyula halála miatt – aki hentessegéd volt –nyolcévesen árvaházba került. 12 éves korában édesanyja, Weimann Aranka újra férjhez ment, így kitették az árvaházból, s emiatt a polgári iskolát kényszerűségből félbehagyta. Mostohaapja viszont nem fogadta be, ezért bentlakásos kőművesinasnak adták, de nincs rá konkrét adat, hogy megszerezte a kőműves segédlevelet. 1936-ban beiratkozott az Országos Magyar Királyi Színművészeti Akadémiára, de már az első évben lemorzsolódott. A színiakadémián vette fel az Aczél nevet, a Györgyöt az 1930-as évek végétől használta (a hivatalos névváltoztatás időpontja 1946. február).

Az 1930-as évek elején csatlakozott a Somér (Hasomér Hacájr) nevű, a kommunistákhoz közel álló cionista mozgalomhoz, 1935-ben pedig felvették a Kommunisták Magyarországi Pártjába. Szoros kapcsolatban állt Ságvári Endrével, jól ismerte Kádár Jánost is, de nem tartozott az illegális párt vezetői közé. Az 1930-as évek közepétől dolgozott kőfaragóként a Mottl és Selényi cégnél, zsákhordóként a Naturánál, kőműves művezetőként a Kudelka és Simó építőipari vállalkozásánál. 1939-ben nősült, s apósa révén, aki jól menő ügyvédi irodát tartott fenn, építésvezetőként tudott elhelyezkedni. A színjátszással, versmondással a színiakadémiai próbálkozás után sem hagyott fel, önálló előadóesteket is tartott, s – „polgári” foglalkozása da-

cára – bekerült a fővárosi baloldali értelmiségi, művészi körbe: barátjának mondhatta többek között Radnóti Miklóst, Vas Istvánt, Bálint Györgyöt, Mérei Ferencet.

1942-ben behívták munkaszolgálatos katonának, de még az év őszén betegség révén sikerült leszereltetnie magát. 1944-ben, a német megszállás idején, majd a nyilas uralom alatt a kommunista párt részére fontos megbízatásokat teljesített (elsősorban kapcsolatait megmozgatva pénzt és papírokat szerzett a cionista mozgalomtól, amely az antifasiszta összefogás jegyében a kommunista ellenállást is támogatta), egyúttal aktív embermentést folytatott.

1945 tavaszától a Magyar Kommunista Párt országos központjában, a propagandaosztály kulturális alosztályán kezdett el dolgozni, az év nyarán a Budapest V. kerületi pártbizottságnál sajtófelelős, a novemberi nemzetgyűlési választások után propagandista lett. 1946. augusztustól az MKP Zemplén megyei titkára volt, 1947. augusztus 31-én a párt Borsod, Zemplén és Abaúj választókerületi listáján parlamenti mandátumhoz is jutott. 1948. májustól a Baranya megyei pártbizottság titkáraként folytatta pályáját, 1949. májusban a Magyar Függetlenségi Népfront Baranya-Tolna megyei listáján ismét bekerült az országgyűlésbe.

1949. július 6-án az Államvédelmi Hatóság letartóztatta, a Rajk-per egyik mellékperében, a Vági Ferenc és társai ügy (az úgynevezett svájci emigránsok ügye) IX. rendű vádlottjaként a Budapesti Törvényszék koholt vádak alapján 1950. március 22-én 15 év fegyházra ítélte, amit a Legfelsőbb Bíróság 1950. május 13-án jóváhagyott. A koncepció perek felülvizsgálata során, 1954. július 17-én szabadult, 1954. szeptember 1-jén a perújítási tárgyaláson felmentették a vádak alól, erről azonban csak 1956 májusában értesítették.

1954. novemberben kinevezték a 23-as Számú Állami Építőipari Vállalat igazgatójává, a politikai életbe nem került vissza, egyetlen pártfunkciója a Budapest V. kerületi pártbizottság póttagsága volt. Az 1956-os forradalom kitörése Bécsben érte, október 27-i hazatérése után a Magyar Partizánszövetségbe ment, ahol fegyvert és rendőrgyengénruhát kapott, s részt vett az V. kerületi pártbizottság őrzésében; október 31-én jelen volt a feloszlott Magyar Dolgozók Pártja helyébe lépő új kommunista párt, a Magyar Szocialista Munkáspárt megalakításánál.

1956. november 7-e után meghívták az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának (1957. júniustól Központi Bizottság) tagjai közé. 1956. decembertől tagja volt az MSZMP Budapesti Ideiglenes Intéző Bizottságának, 1957. júniustól 1959-ig pedig a Budapesti Végrehajtó Bizottságának. A forradalmi események megítélésében az első hónapokban a „puhább álláspontot”, a Nagy Imre csoporttal való tárgyalásos megoldásokat képviselte, ezért hatalmi funkciói megtartása érdekében 1957. február végén önkritikára kényszerült, ami – többek között – a megtorlásokban és így a Nagy Imre-kérdésben is a párt keményvonalas álláspontjához való igazodást jelentette.

Aczélnak meghatározó szerep jutott a rendszer ideológiai legitimációjának 1956 tapasztalataiból okuló megalapozásában és értelmiségpolitikájának alakításában. Az 1957 februári kibővített KB ülésen a Kádár-rendszer számára későbbiekben is neuralgikus pontnak számító március 15-i megemlékezésekkel kapcsolatban tett javaslatai már erre mutatnak: „Március 15. a miénk legyen. Igen is a kommunisták legyenek a koszorúzásoknál, és mi uraljuk az utcát. Mi koszorúzzuk meg a Petőfi-szobrot és ne az ellenség. Ha az ellenség szavalja a »Talpra magyar«-t, nekik jó, ha mi szavaljuk, nekünk jó, nem szabad engedni, hogy az ellenség a nemzeti érzést kisajátítsa, és az ellenforradalom lobogója legyen.” Hasonló szellemben érvelt amellet, hogy a pártnak fokozottabb erőfeszítéseket kell tennie az értelmiség egyes részeinek megnyerése mellett: „Ha tetszik, ha nem, nekünk az értelmiségiakkal, s ezekkel az értelmiségiakkal kell felépítenünk a szocializmust. Azt kell mondani nekik, ami a valóságban van, hogy vannak közöttük becsületes megzavarodottak, s egy részük csirkefogó, a becsületesek jöjjenek hozzánk, és harcoljunk együtt a csirkefogók ellen.”

1957. áprilisban a művészeti területekkel (színház, film, képzőművészet, zene) és a könyv-, illetve folyóirat-kiadással foglalkozó művelődésügyi miniszterhelyettes lett. 1958 februárjától a művelődésügyi miniszter első helyettese volt, e tiszteben az inkább oktatáspolitikus miniszterek (Benke Valéria, 1961-től Ilku Pál) mellett hozzá tartoztak a kultúrával kapcsolatos kérdések. 1967. áprilisban került a kulturális ügyeket irányító KB-titkári székbe, 1969 márciusában megkapta mellé a KB Agitációs és Propaganda Bizottsága elnöki tiszteét (1966-tól már a bizottság tagja volt), az MSZMP X. kongresszusán (1970. november 23–28.) bevásztották a Politikai Bizottságba, 1971. áprilisban ő lett a KB újonnan létrehozott Művelődéspolitikai Munkaközösségének elnöke is. Mindezek mellett 1958–1967 és 1971–1990 között országgyűlési képviselő volt.

Nevéhez fűződik a Kádár-korszak kultúrpolitikájának megteremtése, amely a rendszer egyik fontos támaszaként szolgált. Az általa kialakított struktúrát a személyéhez kötődő rendkívül erős centralizáció, az úgynevezett kegygazdálkodás jellemezte, működését pedig a KB 1958. július 25-i ülésén elfogadott művelődéspolitikai irányelvek, elsősorban a „három T” (a támogatott, a túrt és a tiltott művek) rendszere, szabták meg. Aczél a korszakban – az 1980-as évek közepéig – bármilyen kulturális kérdésben megkerülhetetlen volt. Aktuális politikai pozíciójából fakadó hatalma sosem volt egyenlő tényleges befolyásával, akármilyen posztra került is, kiterjedt kapcsolati rendszerén keresztül érvényesítette akaratát. Ehhez természetesen az biztosította az alapot, hogy a kezdettől fogva Kádár János bizalmát élvezte.

1974 márciusában – mint a reformpolitika támogatóját – leváltották KB-titkári tisztségéből, egyúttal elvesztette a KB Agitációs és Propaganda Bizottsága, a következő évben a KB Művelődéspolitikai Munkaközössége elnöki posztját is, PB-tagságát azonban megőrizte. A kulturális KB-titkárság helyett a kevésbé fajsúlyosnak számító miniszterelnök-helyettesi funkciót kapta meg, e minőségében ő volt a Kossuth- és Állami Díj Bizottság, az Állami Ifjúsági Bizottság (1974–1982) és megszakításokkal az újonnan felállított Országos Közművelődési Tanács elnöke (1974–1976, 1980–1982).

A hetvenes évek végétől hatalmi harcba keveredett Pozsgay Imre kulturális, illetve művelődésügyi miniszterrel, addigi patronáltjával, amely 1982. júniusban Pozsgaynak a tárcája éléről való leváltásával végződött. Ugyanabban a hónapban Aczél ismét kulturális KB-titkár, egyúttal a KB Művelődéspolitikai Munkaközössége elnöke lett, de korábbi módszerei már nem voltak alkalmasak sem a hatalomtól egyre inkább elidegenedő író-társadalom lojalitásának visszanyerésére, sem az ellenzéki hangok teljes elfojtására. Miután Kádár elfogadta felkínált lemondását, 1985. márciusban, a XIII. kongresszuson felmentették KB-titkári tiszteéből, és visszahívták legtöbb pozíciójából. Ezt követően a KB Társadalomtudományi Intézetének lett a főigazgatója. Az 1988. májusi országos pártértekezleten kihagyták a PB-ből, de Kádár több közeli munkatársától eltérően, a KB-ban megtarthatta a helyét. 1989 októberében a Társadalomtudományi Intézet éléről vonult nyugdíjba.

FŐ MŰVEI

Kulturális és ideológiai életünk néhány időszerű kérdése. Kossuth Kiadó, Budapest, 1968.

Eszmének erejével. Kossuth Kiadó, Budapest, 1970. 2. bővített kiadás uo., 1971.

Kulturális politikánk néhány kérdése. Kossuth Kiadó, Budapest, 1970.

Szocialista kultúra-közösségi ember. Beszéddek, cikkek. Kossuth Kiadó, Budapest, 1974. 2. bővített kiadás uo., 1975.

Egy elmaradt vita helyett. Az interjút készítette Jacques de Bonis. Kossuth Kiadó, Budapest, 1975.

A szabadság jelene, jövője, a szocializmus. Kossuth Kiadó, Budapest, 1977.

A kor, amelyben élünk. Cikkek, interjúk. Kossuth Kiadó, Budapest, 1979.

A szabadság rendjéért. Ideológiai és kulturális életünk időszerű kérdései. Kossuth Kiadó, Budapest, 1979.

Folytatás és megújulás. Válogatott kultúrpolitikai írások. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980.

A magyar tudomány felelősségéről. Budapest, 1980.

József Attila. Benjámin Lászlóval. Kossuth Kiadó, Budapest, 1980.

Beszélgetések Magyarországról. Aczél György válaszol Francis Cohen kérdéseire. Magvető Kiadó, Budapest, 1982.

Művészetpolitikánk időszerű kérdései. Az 1984. október 31-én elhangzott előadás bővített szövege. Kossuth Kiadó, Budapest, 1985.

Szocializmus, nemzet, kultúra. Írások a kultúráról, 1979–1985. Kossuth Kiadó, Budapest, 1985.

Jövőt mutató elődök. Arcképvázlatok a magyar kultúra történetéből. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.

Eltársunk, Lukács György. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.

Szocializmus és a nemzeti kérdés. Az 1987. július 15-én elhangzott előadás alapján. Kossuth Kiadó, Budapest, 1987.

FORRÁSOK

Aczél György felülvizsgálati anyaga. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 2.1. I/65 (V-142696)

Aczél György felülvizsgálati anyaga. Önéletrajz, 1954. június. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 2.1. I/65-a (V-142696/1) 132–136.

Aczél György és Baranya. Szerkesztette Román Lászlóné. Baranya Megyei Könyvtár, Pécs, 1987.

Varga Ágota: *Aczél-történetek.* Beszélgetések tiltott, túrt és támogatott kortársakkal Aczél Györgyről és a Kádár-korszakról. Alexandra, Pécs, 2013.

IRODALOM

Agárdi Péter: Közelítések a Kádár-korszak művelődéspolitikájának történetéhez. In uő: *Művelődéstörténeti Szöveggyűjtemény (1945–1990)*. II./2. JPTE, Pécs, 1997.

Révész Sándor: *Aczél és korunk.* Sík Kiadó, Budapest, 1997.

Sík Endre: Aczélhálóban – adalék a kapcsolati tőke működésének megértéséhez. *Szociológiai Szemle*, 2001/3. 27–36.

Bölgöny József–Hubai László: *Magyarország kormányai, 1848–2004.* Ötödik, bővített és javított kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. 275–276.

Az 1947. szeptember 16-ra összehívott Országgyűlés almanachja. 1947. szeptember 16.–1949. április 12. Főszerkesztők: Marelyn Kiss József, Vida István. Szerkesztette Horváth Zsolt és Hubai László. Magyar Országgyűlés, Budapest, 2005. 14–15.